



ANÀLISI DE L'EDUCACIÓ FÍSICA ESCOLAR DES DE LA PERSPECTIVA D'UNA EDUCACIÓ PER AL TEMPS LLIURE

Ana Ponce de León Elizondo,

*Professora de l'Àrea de Didàctica de l'Expressió corporal.
Universidad de la Rioja.*

Paraules clau:

temps lliure, oci, lleure, educació física, educació, educació formal.

Resum

L'article presentat recull, parcialment, les conclusions d'una investigació que aborda un tema de gran actualitat amb dimensió educativa, cultural, social, consumista i política i un dels principals problemes objecte de preocupació de pares, educadors i societat en general, *les activitats de lleure i temps lliure i el rendiment escolar.*

Sabem que avui en dia l'educació no es pot circumscriure, únicament, a l'àmbit escolar, sinó que existeix un temps lliure en els nostres alumnes que cal encarrilar des de la institució formal per convertir-lo en un temps de lleure, un temps formatiu on el desenvolupament, la diversió i el descans es conjuguin a l'uníson a favor d'un desenvolupament de la persona.

L'educació personalitzada propugnada pel sistema educatiu actual pretén preparar l'alumne en totes les seves facetes per arribar a ser persona. La dimensió del temps lliure i del lleure té una forta implicació en el currículum escolar i molt especialment en l'àrea d'Educació Física, per tal com s'espera que aquesta ofereixi el bagatge necessari perquè aquest temps de lleure contribueixi a un desenvolupament personal més gran.

L'educació física i el temps lliure com a valors educatius

Ja des que van aparèixer els primers col·legis, recordarem que l'ensenyament institucionalitzat pretenia quelcom, tan senzill i elevat alhora, com ajudar a ser persones als estudiants. Aquest objectiu ve entrelligat amb el dels antics mestres que, encara que no comptaven amb uns "programes" educatius tan significatius com avui en dia, sí que participaven de la idea que educar era ajudar cada persona a expressar més plenament les seves potencialitats internes.

Abstract

The present article picks up on, partially, the conclusions of a study which touches on a highly topical subject with educative, cultural, social, consumer and political overtones and one of the main objects of concern for parents, educators and society in general: leisure activities, free time and scholastic performance.

We know that today education cannot limit itself only to the scholastic field, but rather exists a free time for our students that is necessary to channel from formal institution to leisure time; a formative time where development, diversion and rest flow together in favour of personal development.

The personalised education favoured by the present educational system tries to prepare the student in all his various sides to become a person.

The dimension of free and leisure time has an important implication in the school curriculum and specially in the Physical Education field, where it is hoped, the cultural knowledge necessary so that this leisure time contributes to a greater personal development, is offered.

Si l'home és una realitat oberta, entenem l'educació com un ajut al creixement de la persona:

- per tal que vagi desenvolupant les seves potencialitats
- per tal que vagi assumint el protagonisme en el seu propi procés de creixement



- per tal que arribi a ser capaç d'opcions adultes i lliures
- per tal que es faci a sí mateix, entrelligant el seu organisme amb allò que s'esdevé en el seu entorn.

Preconitzem la necessitat d'una educació personalitzada que atengui aquestes notes constitutives de la persona que García Hoz, V. (1984) defensa i que es refereixen a la *singularitat*, autonomia i obertura.

No és veritat que qualsevol d'elles adquireix el seu sentit ple quan parlem de l'educació física?

Per la *singularitat* cada subjecte es mostra original, creatiu, diferent a la resta. No pretenem amb l'Educació Física desenvolupar en el subjecte totes les seves capacitats físiques i dotar-lo d'una més gran consciència de les potencialitats del seu cos, assumint la responsabilitat que té amb el mateix i les seves condicions de salut?

Per l'*autonomia* la persona se sent subjecte dels seus actes, segur de sí mateix, capaç de governar-se a sí mateix i dominar el món objectual. No és el coneixement de les possibilitats del cos, gràcies al desenvolupament de conductes motrius allò que permetrà millorar la capacitat de decisió motriu, el que el durà a adquirir una més gran autonomia personal, seguretat i autoconfiança com a bases que possibilitaran que els alumnes realitzin aprenentatges significatius per sí sols?

Per l'*obertura* la persona s'obre al món de les relacions amb els altres, es comunica i conviu. No és precisament la capacitat motora dels individus el mecanisme físic principal d'interrelació i d'interacció amb els altres i el món que els envolta arribant a un aprenentatge social?

Al mateix temps l'Educació Física contribueix al desenvolupament de les capacitats que es pretén que assoleixin els subjectes en edat escolar i que ve expressat en termes de capacitats de tipus motor, d'interacció social, cognitiva i d'equilibri personal i afectiu.

En tot aquest procés educatiu es veuen implicats els àmbits del comportament humà relatius a l'aspecte lúdic, competitiu, d'expressió corporal, de salut, etc.

La investigació de què s'extrau aquest article ha estat subvencionada per la Universitat de la Rioja; en ella s'ha analitzat el grau de relació que sobre el rendiment acadèmic tenen, d'una banda, les característiques personals, educatives, ambientals i socioeconòmiques dels adolescents de 8è d'EGB o 2n. d'ESO i, per altra, les activitats d'oci i temps lliure que aquests realitzen. Ahora s'ha volgut conèixer la influència que exerceix sobre l'elecció d'aquestes activitats i sobre l'èxit/fracàs escolar l'actitud que els pares i la pròpia institució educativa mostren davant d'aquest fenomen del temps lliure.

S'ha constatat que "la pràctica esportiva", com a activitat de temps lliure, es troba en segon lloc en el nivell d'acceptació i pràctica dels adolescents (el 74,1 per cent practica algun esport perquè els agrada fer-ho i a un 19,1 per cent, encara que no practica, li agradaria fer-ho).

Pel que fa a la dimensió quantitativa de l'esport i al marge del que fan en l'horari escolar d'Educació Física, el 20,2 per cent a penes practica esport; un 38,7 per cent practica diàriament entre una i dues hores; el 23,4 per cent ho fa a raó de dues a tres hores i la resta, el 17,7 per cent, practica més de tres hores.

Es confirma que la major part dels nostres adolescents practica esport pel mer fet de divertir-se (61,1 per cent). D'altres ho fan perquè pertanyen a un club o equip i, per tant, existeix una exigència latent en aquest "fet esportiu" (12,9 per cent). El 15,2 per cent manifesta que fa esport per estar en una forma física perfecta. Tanmateix sabem que l'esport és un fet social de primer ordre i que, molt sovint, l'amistat arrossega a la pràctica esportiva; aquesta raó argumenta el 3,8 per cent dels adolescent, en manifestar que fan esport per estar amb els seus amics.

El practicar i veure esport, com a activitat de temps lliure, no ha produït diferències significatives en el rendiment acadèmic, encara que sí que ho ha fet l'aspecte quantitatiu de la pràctica. Es constata que són les noies de centres privats i de nivell socioeconòmic mig-alt les que menys practiquen aquesta activitat.

Són nombroses les investigacions que han constatat la influència positiva que l'esport exerceix sobre la personalitat i la sensació de benestar dels qui gaudeixen d'aquesta activitat, tant referit als espectadors com als qui el practiquen.

L'assumpció de responsabilitats, rols, la disciplina i solidaritat implícites en el fet esportiu, així com el reforç de l'autoestima, afavoreixen la construcció de la personalitat.

Igualment, és un fet comprovat l'important factor socialitzador de l'esport. Aquest constitueix el marc adequat perquè nens i adolescents vagin adquirint responsabilitats que contribueixin a millorar la seva consciència ètica i social, així com a traslladar a altres esferes de la vida els valors culturals, les actituds personals i socials i els comportaments apresos en el context de l'activitat física escolar.

Som conscients del fet que molt del que sabem i la major part de les habilitats amb què comptem, tant els nens, adolescents i joves com els adults, els hem adquirit fora de l'escola.

L'educació no només s'ha de circumscriure a l'àmbit escolar, sinó que ha d'estar oberta a l'entorn i als recursos que aquest li pugui oferir, així com als que pot rebre de la resta de la comunitat, en compartir amb altres instàncies socials



la transmissió de la informació i coneixements, conjugant l'educació formal i l'educació no formal, on s'insereix el temps lliure.

Les orientacions curriculars ens fan ser conscients de l'existència d'altres fonts d'informació i formació, d'enriquiment personal i relacional, d'accés a cultures i formes de vida diferents. Ens referim a l'anomenada educació informal, on els mitjans de comunicació, la lectura, la música, l'esport, la publicitat, etc. formen part del temps lliure.

El temps lliure ha estat defensat per molts autors com a un temps obert i fecund que desperti a cadascú la seva faceta més creativa, lliure i personal. Dins del temps lliure apareix el temps d'oci com el temps veritablement utilitzat en aquelles activitats que l'individu prefereix, que el fan ser ell i realitzar-se com a persona i que venen caracteritzades per tres notes essencials: autonomia, autotelisme i vivència plaent.

Si, a causa de les característiques actuals, en la societat ha sorgit un temps lliure i d'oci, sembla sensat pensar que la societat demani una educació encertada "en", "per a" i "del" temps lliure com a ajut per omplir-lo amb perspectives de gaudi, fruïció i enriquiment personal.

Així mateix, en el temps, han anat sorgint a nivell educatiu profitoses tendències pedagògiques que estimulen i potencien una millor educació del temps lliure, en incorporar elements nous al sistema educatiu vigent: tallers, joc, formes expressives, dinàmica de grups..., tots ells per tal de fer del temps lliure humà un espai digne.

Concoent, i des del nostre punt de vista com educadors dels adults del segle XXI, veiem la necessitat de no reduir el nostre treball com a docents a unes determinades hores de classe; molt al contrari, ens hem d'obrir al context des del qual formem i per al qual hem de formar, per tal de conèixer i analitzar les forces que interactuen en el temps lliure dels nostre alumnes.

Els avenços tècnics actuals (la televisió, jocs electrònics, ordinadors, màquines de tot tipus, telèfons, walkman, ...) juntament amb les conseqüències derivades d'aquesta societat de consum, han arrossegat els ciutadans de qualsevol edat cap a la vivència d'un *oci en solitud*. Els progressos que, en una primera intenció, advocaven per la major comoditat de tots, han deixat estancat l'aspecte comunicatiu del qual pateix tant el temps lliure de la nostra societat actual.

Hem observat al llarg de tota la investigació que, avui en dia, es difícil apuntar amb la vista a una activitat de lleure i no veure-la matisada d'elements que inciten al consum.

L'Educació Física rep aquesta influència de l'entorn i alhora influeix sobre ell. Hem d'eleva el valor educatiu de la nostra

àrea orientant-la cap a la persona en la seva globalitat, obrint les nostres relacions a la resta d'agents educatius, més que a parcel·lar-la creient amb això que fem més gran la nostra identitat.

Anunciem un pla d'educació de la cultura defensant una escola oberta, activa i dinamitzadora de l'educació en la comunitat.

El temps lliure en la reforma educativa

Els principis de l'educació, els decrets del currículum de l'actual reforma educativa estan marcadament impregnats de formació personalitzada. Entre els principis, l'article 2 apartat 3 de la LOGSE diu: "l'activitat educativa es desenvoluparà atenent:

- a) *una formació personalitzada que propiciï una educació integral en coneixements, destreses, valors morals dels alumnes en tots els àmbits de la vida personal, familiar, social i professional.*
- b) *desenvolupament de la capacitat creativa i de l'esperit crític.*

L'Educació Secundària Obligatòria pretén preparar l'alumne en totes les seves facetes per arribar a ser persones.

En aquestes edats de l'ESO es dona una diferenciació progressiva pel que fa a les aptituds (i entre elles les físicoesportives), motivació, interessos i disposició davant de qualsevol aspecte o aprenentatge. Per això, sense deixar d'atendre a la comprensivitat, aquesta etapa permet i facilita itineraris educatius diferents que es corresponen amb aquests interessos i aptituds de cada subjecte. Aquest grau d'opcionalitat pot sintonitzar amb determinats gustos i preferències o amb una disposició favorable dels alumnes cap als aprenentatges que se li proposen.

Però la funcionalitat de tot això no és únicament la construcció de coneixements útils i pertinents sinó també el desenvolupament d'habilitats i estratègies de planificació i regulació de la pròpia activitat d'aprenentatge, és a dir, d'aquelles relacionades amb l'aprendre a aprendre.

Això ajudarà a consolidar un temps lliure formatiu. Permetrà o afavorirà o desenvoluparà un temps lliure autònom i singular. No es tracta de dirigir el temps lliure de ningú des del centre escolar, sinó de crear uns ciments biològics, psicològics i socials tan sòlids com que cadascú doni sentit al seu temps lliure segons les seves veritables necessitats i les seves aptituds. Perquè no hi haurà temps de lleure més ple i complet que el



de la persona que l'ha omplert d'acord amb les seves potencialitats internes.

Tornant al que hem manifestat anteriorment i referit a les notes característiques de la persona com a suport i fonament d'una educació personalitzada, ens preguntem si la majoria dels treballs afavoreix, avui en dia, la faceta humana, destacada anteriorment, d'originalitat i creativitat o haurem de pensar en la compensació del temps lliure. D'altra banda, no és cert que el temps lliure es refereix a aquell temps on els valors s'expressen amb més nitidesa i per això és un temps on hom es revela com és? (*Singularitat*). No és precisament el concepte de llibertat el que caracteritza i es defensa com a part essencial de l'oci mateix? (*Autonomia*). Seguint amb les característiques de la persona, no és en el temps lliure on els aspectes comunicatius i comunitaris es busquen i expressen amb major naturalitat i espontaneïtat? (*Obertura*).

En tot moment defensem una educació des de la persona, intentant estructurar els seus aspectes biològic, psicològic i sociològic, com a l'únic mitjà per tal que posteriorment pugui ser feliç en l'elecció del seu temps lliure. En aquesta dimensió ha d'incidir l'educació del temps de lleure i, en general, de tot el sistema educatiu, perquè no oblidem que des del començament històric de l'activitat educativa el principal objectiu fou ajudar a la perfecció integral de la persona, basant-se no en allò que existeix fora d'ella sinó centrant-se en allò que en constitueix la integritat.

És per això perquè al llarg del procés educatiu proposem un retorn a l'ensenyament dels valors com a una de les més immediates i necessàries finalitats del sistema educatiu actual. Això seria un dels mètodes més eficaços de contribuir a la formosa tasca de formar persones. Un temps lliure en què els valors ocupessin un lloc d'excepció.

Amb aquest marc de referència advoquem primer per un replantejament social seriós dels valors que hom vol estimular i aconseguir en els alumnes per, després, traslladar aquest plantejament no només a l'educació formal sinó també a la no formal i informal, els tres àmbits en què es mou qualsevol estudiant.

L'educació del temps lliure té un caràcter marcat dins del currículum de l'ensenyament obligatori.

Ja en els Reials Decrets del currículum es fa explícita "la formació de tota la vida de l'ésser, dins i fora de l'escola...", "formació que atengui capacitats, tècniques, actituds..., que permetin un desenvolupament personal". S'atén amb això a una educació que faci prevaler els principis d'educació permanent i educació personalitzada, principis dels quals també es fa participar l'educació del temps lliure.

El temps lliure i l'oci estan impregnant tot el currículum de la Reforma actual. Són moltes les àrees que tenen en compte la transmissió i la valoració de la cultura popular per fer un temps de treball i un temps d'oci més rics, en els qual l'alumne participi activament construint-se com a persona.

Es fa explícits el cultiu de la creativitat, el foment de l'esperit social i el desenvolupament d'un esperit crític que condueixin a un temps lliure autònom, participatiu, propi i lliure.

És des del mateix currículum escolar des d'on es tracta de despertar les afeccions i gustos, creant hàbits com a font de plaer que li permetin tant gaudir del seu treball escolar com del seu temps lliure.

Tot això permetrà aconseguir una bona qualitat de vida que estigui en funció d'un mateix, ajudant-lo a construir-se com a persona.

Anàlisi del currículum d'educació física des de la perspectiva d'una educació per al temps lliure

Les reformes empreses en Educació al llarg dels anys han partit sempre de dissenys teòrics, abstractes i conceptuals que, bo i que van ser concebuts amb la millor intenció i emparats en un bon bagatge intel·lectual, no van tenir mai en compte la realitat com a punt de partida.

El domini del canvi accelerat dels coneixements i dels processos culturals i productius requereix una formació bàsica més perllongada, més versàtil, capaç d'adaptar-se a noves situacions mitjançant un procés d'educació permanent, capaç de respondre a les necessitats específiques de cada ciutadà amb l'objecte de poder assolir el màxim desenvolupament possible.

I és en aquesta formació bàsica on creiem que s'ha de trobar l'educació per al temps lliure i l'oci, la bona utilització de la qual esperem que contribueixi a un major i millor desenvolupament personal.

Som conscients que la persona es forma tant a l'escola com fora d'ella. De quina manera el sistema educatiu es responsabilitza del temps lliure? Educa per al temps lliure? Però com fomenta la legislació educativa actual l'educació del temps lliure? Quina importància dóna a aquest fenomen l'actual Llei Orgànica d'Ordenació General del Sistema Educatiu (LOGSE)? En quins termes l'educació formal es relaciona amb l'educació no formal o l'educació informal? El temps lliure forma part de l'educació personalitzada i permanent? Quins aspectes del



temps lliure es fan explícits en el currículum escolar? En quins elements curriculars es fa més clar?, en finalitats, objectius o continguts?

Totes aquestes preguntes ens les fem en analitzar la nova reforma educativa.

El tema d'oci i temps lliure té una forta implicació en la planificació de l'educació formal en general:

- com a educació personalitzada amb les connotacions que hem expressat anteriorment,
- com a educació permanent per tal com l'educació es converteix en un instrument d'“autorealització humana”, en fer que tota la vida sigui un procés formatiu, de manera que no es circumscriu a l'àmbit escola com a espai, ni es limita a l'edat escolar com a temps,
- com a foment de la utilització d'altres processos educatius com l'educació no formal, assumint que l'educació intencional (formal) rebuda en les institucions educatives es pot complementar amb d'altres institucions que, bo i no ser escolars, s'han creat per satisfer determinats objectius.
- per tal com l'educació formal pot propiciar i ajudar que tot el que envolta la vida de la persona produeixi els seus efectes educatius positius (educació informal)

Per dur a terme l'anàlisi de contingut dels plantejaments que sobre els temes d'oci i temps lliure fa el currículum i concretament el d'Educació Física, s'han extret dels diferents contextos curriculars totes aquelles frases que, ja sigui implícitament o explícitament, reflecteixen o contenen el tema del temps lliure o de l'oci i que fan referència a l'educació no formal, educació informal, educació permanent i educació personalitzada. (En la nostra investigació s'han analitzat totes les àrees curriculars; no obstant això, aquí presentem únicament, la d'Educació Física)

La selecció d'aquestes categories d'anàlisi es va realitzar:

1. Segons el tema. Atenent als diferents aspectes que integren el temps lliure, identifiquem les categories següents:

- foment de l'esperit social
- cultiu de la creativitat
- despertar d'aficions i gustos
- creació d'hàbits com a font de plaer
- desenvolupament de l'esperit crític
- gaudi, diversió, satisfacció

- el temps lliure com a qualitat de vida
- transmissió i valoració de la cultura popular

2. Segons la forma d'abordar el tema. Es tindrà en compte si el contingut és manifest o latent –explícit o implícit–:

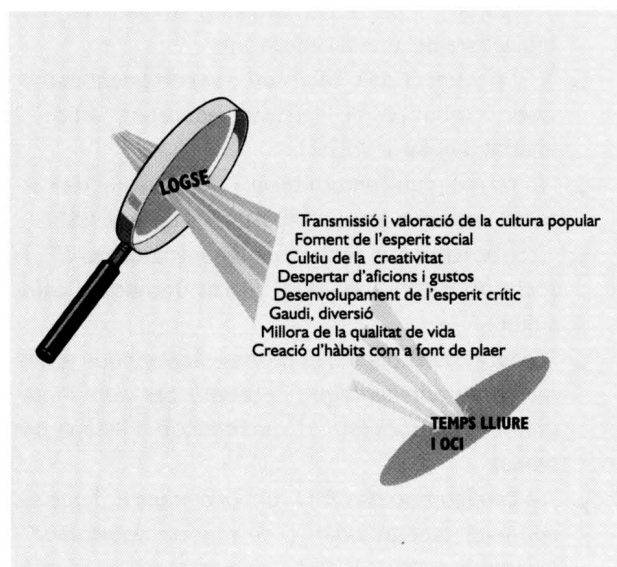
- continguts implícits
- continguts explícits

3. Segons l'element d'anàlisi. Atesos els objectius de la nostra investigació s'atén únicament a:

- les directrius de la LOGSE pel que fa a:
 - finalitats
 - etapa
- l'anàlisi de les diferents àrees atenent a:
 - la introducció
 - els objectius
 - els continguts:
 - conceptuals
 - procedimentals
 - actitudinals

Hem seleccionat i filtrat, tal com mostra el gràfic núm. 1, aquells aspectes de documents base, disposicions, intencionalitats i orientacions de l'àrea d'Educació Física que, donant una resposta educativa adequada i ambiciosa a les exigències del present i del futur, preparen l'alumne per a una millor utilització del seu temps lliure.

En analitzar les referències que la LOGSE presenta en matèria de temps lliure, observem que al·ludeix diferents aspectes del



Gràfic 1. Categories d'anàlisi.

temps lliure que constitueixen les vuit categories que exposarem.

Amb les categories descrites es va procedir a la seva quantificació a través d'unes unitats de registre que seran les frases o conjunt d'aquestes amb significat entorn a un tema o categoria determinada (Bardin, L. 1986). Es comptarà el nombre de referències en cada categoria.

En presentar els nostres resultats volem cobrir una doble finalitat. D'una banda pretenem analitzar i valorar el tractament que rep l'àrea d'Educació Física des del punt de vista del temps lliure i de l'oci; d'altra, volem que serveixin d'instrument de reflexió als propis professors i educadors sobre llur pràctica educativa en matèria d'oci.

Posteriorment analitzem cadascuna de les categories amb la finalitat de conèixer la importància que, des de l'educació formal i més concretament des de l'educació física, s'atorga el tema del temps lliure i oci en els nostres adolescents.

Foment de l'esperit social

En aquesta categoria pretenem recollir tot allò propugnat per la legislació educativa que doni resposta a com l'escola pretén preparar els seus alumnes en els valors socials, de convivència i, en definitiva, en la seva inserció en la societat per gaudir d'un veritable oci comunitari.

Aquest aspecte de l'oci i temps lliure es fa transparent, principalment en les referències següents, preses de la legislació:

- *"(...) participar activament en la vida social (...)"* (article 1, apartat 1r de la Llei Orgànica 8/1985 de juliol reguladora del dret a l'educació)
- *"(...) el foment dels hàbits de comportament democràtic."* (principis de l'activitat educativa, article 2 apartat 3 e) de la LOGSE)
- *"La relació amb l'entorn social (...)"* (principis de l'activitat educativa article 2 apartat 3 j) de la LOGSE)
- *"(...) formació que permeti un desenvolupament (...) i social de tots els individus."* (Reials Decrets del currículum)
- *"L'educació obligatòria es proposa afavorir que el nen realitzi els aprenentatges necessaris per viure i integrar-se en la societat (...)"* (introducció a l'etapa primària)
- *"La configuració de l'ESO com una etapa (...) que els permetrà desenvolupar-se de manera equilibrada i incorporar-se a la societat amb autonomia i responsabilitat."* (Introducció a l'etapa de secundària)

De l'àrea d'Educació Física a primària i secundària hem extret les expressions que es troben més relacionades amb el sentit d'aquesta categoria de temps lliure:

- *"Dintre del disseny curricular de Primària en l'àrea d'Educació Física apareixen una sèrie de funcions secundàries com la funció estètica/comunicativa i de relació (...)"* (Àrea d'Educació Física. Primària i Secundària. Orientacions del DCB)
- *"L'ensenyament de l'educació física ha de promoure i facilitar que cada alumne arribi a comprendre significativament el seu propi cos i les seves possibilitats (...), ajudant-lo a adquirir els coneixements, destreses, actituds i hàbits que el permetin millorar (...) així com gaudir i valorar les possibilitats del moviment com (...) així com de cooperació i intercanvis socials."* (Àrea d'Educació Física. Primària i Secundària. Orientacions del DCB)
- *"Valorar el seu cos i l'activitat física emprant aquesta darrera com (...) i com mitjà de (...) i de sentir-se a gust amb els altres."* (Àrea d'Educació Física. Primària. Objectiu general d'àrea núm. 1)
- *"Es ressalta la integració social que té la pràctica de les activitats físiques de caràcter esportiu-recreatiu."* (Àrea d'Educació Física. Secundària. Introducció als continguts de l'àrea)
- *"Els/les alumnes d'aquesta edat preadolescents i adolescent fan exercici físic perquè, (...), per integrar-se i fer-se acceptar dins del grup."* (Àrea d'Educació Física. Secundària. Introducció als continguts de l'àrea)
- *"La part comú del currículum d'educació física es refereix als elements de salut física, hàbits d'exercici físic i de pràctica esportiva com a mitjà d'integració social (...)"* (Àrea d'Educació Física. Secundària. Introducció als continguts de l'àrea)
- *" (...) amb l'àrea de ciències socials, per tal com en el marc de les transformacions de la societat actual l'increment del temps d'oci i el lloc que hi ocupen el joc i l'esport conformen aspectes socials a observar des d'ambdues àrees."* (Àrea d'Educació Física. Secundària. Seqüència dels objectius i continguts per cicles)
- *"Integrar-se de manera activa i plaent en un grup de treball superant (...)"* (Optatives: taller de teatre. secundària. Objectiu núm. 1)

El foment de l'esperit social, aspecte amb el qual hem definit aquesta categoria d'oci i temps lliure, es manifesta al llarg del currículum d'Educació Física catorze vegades, freqüència im-



portant si la comparem amb la resta de categories. Es destaca l'existència de sis referències en les finalitats de l'educació promulgats per la LOGSE i vuit en l'àrea d'Educació Física. Pel que fa a les finalitats de l'educació, reiteradament ens parlen de participació en la vida social, foment d'hàbits de comportament democràtic, relació amb l'entorn social, formació que permeti desenvolupament social, etc.

Aquesta categoria té la seva més gran incidència en l'àrea d'Educació Física. En efecte, aquesta matèria ofereix grans possibilitats per al desenvolupament social de l'individu. El coneixement del seu cos, el joc i la pràctica esportiva constituiran el mitjà idoni per tal que el nen compregui millor les relacions socials, estableixi noves relacions i, en definitiva, ajudi a la seva integració al món que l'envolta.

Cultiu de la creativitat

Fomenta o cultiva l'escola la capacitat creadora de cada individu en tots els nivells? Pensem que l'escola ha de ser un taller viu i permanent d'on sorgeixin iniciatives per realitzar en el temps lliure, potenciant la sensibilitat i el desenvolupament creatiu.

Recollim tot seguit les expressions més rellevants i amb més incidència en aquesta categoria:

- *"El desenvolupament de les capacitats creatives (...)." (Principis de l'activitat educativa. Article 2 apartat 3 d) de la LOGSE)*
- *"L'educació obligatòria es proposa (...) de forma (...) i creativa, (...)" (Introducció a l'etapa de primària)*
- *"Comunicar-se a través de (...) desenvolupant (...) així com la (...), la creativitat (...)" (Objectius generals de l'etapa primària)*

Així com relatives a l'Àrea d'Educació Física:

- *"Dins del disseny curricular de primària en l'àrea d'Educació Física destaquen una sèrie de funcions secundàries com la funció estètica/comunicativa: expressió, creativitat, sensibilitat, estètica..." (Àrea d'Educació Física. Primària i secundària. Orientacions del DCB)*
- *"Els/les alumnes d'aquesta edat preadolescents i adolescent fan exercici físic perquè, (...), els serveix per millorar la seva imatge davant de sí mateixos i davant dels altres, per sentir-se millor (...)." (Àrea d'Educació Física. Secundària. Introducció als continguts de l'àrea)*

- *"La part diferenciada del currículum d'educació física, se centra en opcions personals (...) i estarà enfocada a una especialització en determinades habilitats (expressives, esportives, (...)." (Àrea d'Educació Física. Secundària. Introducció als continguts de l'àrea)*

Sota aquesta categoria s'han recollit referències que al·ludeixen la consciència de la potencialitat corporal i lògicament a la responsabilitat de l'alumne amb ell mateix. En total, sis expressions.

Despertar d'afeccions i gustos

Amb aquesta categoria es pretén advertir sobre tot allò que possibiliti a l'ésser humà "autorrealitzar-se". Despertar i educar la sensibilitat cap a la natura com a font de vida i recrear-s'hi, estimar la música, la lectura, l'esport, l'art, etc., com a mitjans per a la recreació i el gaudi personal, de manera que se sàpiguen discernir totes les invasions propangandístiques.

El sentit d'aquesta categoria es manifesta, principalment, en les expressions següents:

- *"Comunicar-se a través de (...) desenvolupant (...) així com la sensibilitat estètica (...)" (Objectius generals de l'etapa primària)*
- *"(...) Aquesta autonomia culmina, en la construcció de la pròpia identitat, (...), i en l'elaboració d'un projecte de vida, vinculat a valors, en el qual es reflecteixen les preferències dels adolescents, i (...)" (Introducció a l'etapa secundària)*
- *"Conèixer (...) i valors bàsics de la nostra tradició i patrimoni cultural (...) escollir aquelles opcions que afavoreixin millor (...)." (Objectius generals de l'etapa secundària)*
- *"En l'atenció a la diversitat (...) s'ofereix la possibilitat de desenvolupar les mateixes capacitats (...) seguint itineraris diferents (...) que poden respondre als seus gustos i preferències (...)" (Introducció a l'etapa secundària)*

També en determinades àrees es proposen plantejaments per despertar la sensibilitat i afeccions. Il·lustrem algunes d'aquestes referències del currículum d'Educació Física:

- *"La consolidació d'hàbits d'educació a través del cos és una de les prioritats de l'ESO." (Àrea d'Educació Física. Secundària. Introducció a l'àrea)*



- *“Desenvolupar la capacitat d’avaluar (...) i de planificar activitats que li permetin aconseguir (...) i un nivell de destresa adequats per participar en activitats físiques-recreatives i esportives.”* (Àrea d’Educació Física. Secundària. Objectiu general d’àrea núm. 2)
- *“En presentar els continguts d’educació física i en allò relatiu als jocs d’iniciació esportiva destaca, com a una de les tres vessants la lúdica-recreativa, (...).”* (Àrea d’Educació Física. Secundària. Introducció als continguts de l’àrea)
- *“Prenent com a eix organitzador la integració psicofísica, com a unitat funcional de l’ésser humà, es proposa arribar al coneixement, comprensió i vivència de les possibilitats corporals, incrementant la sensibilitat, (...).”* (Optativa: expressió corporal. Secundària. Introducció)

En aquesta categoria es contemplen vuit referències principalment observades en l’educació secundària.

Creació d’hàbits com a font de plaer

L’educació no només tendirà a despertar afeccions, sinó a la creació d’hàbits com a font de plaer, afany de superació i desenvolupament personal, en fer d’aquests gustos un cultiu regular i constant.

Mostrem dues expressions significatives d’aquesta categoria.

- *“(...) generar actituds i hàbits individuals i socials (...)”* (Preàmbul de la LOGSE)
- *“Conèixer i apreciar el propi cos i contribuir-ne al desenvolupament adoptant hàbits de salut i benestar (...)”* (Objectius generals de l’etapa primària)

I, amb respecte a l’educació física, la següent:

- *“La part comú del currículum d’educació física es refereix als elements de salut física, hàbits d’exercici físic i de pràctica esportiva (...)”* (Àrea d’Educació Física. Secundària. Introducció als continguts d’àrea)

Més que el tipus d’activitat esportiva realitzada, és important el foment i creació d’hàbits esportius duradors i de salut física que puguin pal·liar el sedentarisme que regna avui, com a conseqüència dels avenços tècnics i la societat consumista. En total se citen les tres expressions més notables.

Desenvolupament de l’esperit crític

L’educació, de quina manera estimula l’alumne perquè jutgi els fets per sí mateix? Fomenta que l’alumne sigui portador

de criteris que ha de saber defensar i sotmetre a crítica, sabent actuar amb la capacitat d’escoltar i de respecte que els altres mereixen?

El bombardeig publicitari que assetja la societat, especialment adolescents i joves d’avui, i la moda que arrossega els més dèbils fan que cada cop calgui més educar en un esperit crític i reflexiu, que permeti l’expressió d’idees i sentiments propis i acceptació de les manifestacions dels altres.

Avui, més que mai, es fa necessari atendre al món dels valors posats en el diàleg i l’autenticitat de les persones.

El sentit crític i reflexiu que conté aquesta categoria té el seu reflex més fidel en els principis educatius de la LOGSE, així com en els objectius d’àrea, tal i com recollim tot seguit:

- *“Desenvolupament de (...) i de l’esperit crític.”* (Principis de l’activitat educativa, article 2 apartat 3 d) de la LOGSE)
- *“L’educació obligatòria es proposa (...) de forma crítica i (...)”* (Introducció a l’etapa de primària)
- *“Conèixer (...) i valorar-los críticament (...)”* (Objectius generals de l’etapa secundària)

Pel que fa a l’àrea d’Educació Física:

- *“(...) es tracta que els ciutadans, amb una actitud reflexiva i crítica, siguin responsables del seu propi cos i exigents amb sí mateixos i amb la societat (...)”* (Àrea d’Educació Física. Secundària. Introducció a l’àrea)
- *“L’esport i l’activitat física van apareixent davant dels alumnes no ja com un joc, sinó com un fenomen cultural amb implicacions que han de ser capaços de valorar críticament.”* (Àrea d’Educació Física. Secundària. Introducció als continguts d’àrea)
- *“Analitzar i valorar críticament l’impacte del desenvolupament científic i tecnològic en l’evolució social i tècnica del treball, així com en l’organització del temps lliure i en les activitats d’oci.”* (Àrea de Tecnologia. Secundària. Objectiu general núm. 8)
- *“Integrar-se de manera activa i (...) en un grup de treball superant les dificultats que suposa l’expressió espontània d’idees i sentiments d’un mateix i l’acceptació de les manifestacions dels altres.”* (Optatives: Taller de teatre. Secundària. Objectiu núm. 1)
- *“Participar en els espectacles teatrals, (...), essent capaços de manifestar un judici raonat sobre aquests i relacionant-los amb d’altres manifestacions artísti-*



ques.” (Optatives: taller de teatre. Secundària. Objectiu núm. 8)

- “Establir criteris propis per a l’apreciació, comprensió i (...) de totes les manifestacions artístiques, fonamentalment aquelles que tenen el corporal com a fonament.” (Optativa: expressió corporal. Secundària. Objectiu núm. 8)

Aquesta categoria apareix molt pronunciada en les anomenades matèries optatives de secundària i, principalment, en l’anomenada “taller de teatre o expressió corporal”.

Gaudi, diversió

En aquesta categoria pretenem recollir aquelles frases que fan al·lusió a aprenentatges gratificants, que produeixen satisfacció i diversió, que responen a interessos, necessitats i aptituds dels adolescents, de manera que els permetin un gaudi més gran del seu temps lliure.

Des de la legislació sorgeixen iniciatives d’aquest tipus com s’expressa en:

- “L’educació (...) procurant que aquest procés d’ensenyament i aprenentatge li resulti gratificant.” (Introducció a l’etapa de primària)
- “Comunicar-se a través de (...) desenvolupant (...) així com la (...) i la capacitat per gaudir de les obres i manifestacions artístiques.” (Objectius generals de l’etapa primària)
- “En moltes ocasions les activitats d’ensenyament i aprenentatge tindran un caràcter lúdic i en d’altres exigiran dels/les alumnes un grau més gran d’esforç, però, en ambdós casos, hauran de ser motivadores i gratificants (...)” (Principis metodològics de l’etapa primària)
- “(...) l’ESO ha de permetre i facilitar itineraris educatius diferents que es corresponguin amb aquells interessos i aptituds, (...)” (Introducció a l’etapa de secundària)

Pel que fa a l’Educació Física es fan explícites les referències següents:

- “En l’àrea d’Educació Física, en recollir les funcions que pren el moviment, és clar que destaca les funcions: (...) hedonista, com a font de gaudi del propi moviment, (...) tractant-se així l’aspecte recreatiu de l’educació física (...)” (Àrea d’Educació Física. Primària i Secundària. Orientacions del DCB)

- “L’ensenyament de l’educació física ha de promoure i facilitar que cada alumne arribi a comprendre significativament el seu propi cos i les seves possibilitats (...), ajudant-lo a adquirir els coneixements, destreses, actituds i hàbits que el permetin millorar (...) així com gaudir i valorar les possibilitats del moviment com a mitjà d’enriquiment i gaudi personal (...)” (Àrea d’Educació Física. Primària i Secundària. Orientacions del DCB)
- “Valorar el seu cos i l’activitat física emprant aquesta darrera com (...) i com a mitjà de divertir-se (...)” (Àrea d’Educació Física. Primària. Objectiu general d’àrea núm. 1)
- “El professor ha d’ampliar el bagatge en jocs esportius (...), mostrant-li el major nombre d’opcions esportives (...) perquè esculli d’acord amb els seus gustos, interessos i aptituds.” (Àrea d’Educació Física. Secundària. Introducció als continguts de l’àrea)
- “Amb el bloc de continguts d’activitats d’adaptació al medi es pretén crear interès per conèixer (...) i altres entorns diferents als habituals.” (Àrea d’Educació Física. Secundària. Introducció als continguts de l’àrea)
- “Els/les alumnes d’aquesta edat preadolescents i adolescents, fan exercici físic perquè, a més de divertir-se (...)” (Àrea d’Educació Física. Secundària. Introducció als continguts de l’àrea)
- “La part diferenciada del currículum d’educació física, se centra en opcions personals relacionades amb diversos interessos, capacitats i mitjans, (...)” (Àrea d’Educació Física. Secundària. Introducció als continguts de l’àrea)
- “Prenent com a eix organitzador la integració psicofísica, com a unitat funcional de l’ésser humà, es proposa arribar al coneixement, comprensió i vivència de les possibilitats corporals, incrementant (...) i gaudi amb el moviment com a vehicle d’expressió del món intern.” (Àrea d’Educació Física. Secundària. Introducció als continguts de l’àrea)
- “Establir (...) per al gaudi de totes les manifestacions artístiques, fonamentalment aquelles que tenen el corporal com a fonament.” (Optativa: expressió corporal. Secundària. Objectiu núm. 8)
- “Gaudir amb la comunicació vital i espontània que es pot produir en les improvisacions col·lectives.” (Optativa: expressió corporal. Secundària. Contingut d’actituds, valors i normes. Bloc núm. 4. El temps)

L’aspecte del temps lliure recollit sota aquesta categoria és el predominant en la legislació educativa actual. El gaudi i la



diversió són notes d'identitat del temps lliure i de l'oci alhora que objectiu en la major part de les matèries del currículum i, de manera notable, en l'Educació Física (catorze referències).

Millora de la qualitat de vida

El benestar personal i social com a qualitat de vida són aspectes del temps lliure i elements que són presents en tot plantejament educatiu que cerqui, per al qui és educat, un trobar-se a gust amb sí mateix i amb l'àmbit i la societat a què pertany.

Aquesta qualitat de vida es fa explícita en les referències següents, extretes de les directrius curriculars:

- *"Conèixer i apreciar el propi cos i (...) valorant les repercussions de determinades conductes sobre la salut i la qualitat de vida."* (Objectius generals de l'etapa primària)
- *"Dins del Disseny Curricular de Primària en l'àrea d'Educació Física apareixen una sèrie de funcions secundàries com la funció higiènica com a millora de la salut (...)." (Àrea d'Educació Física. Primària i Secundària. Orientacions del DCB)*
- *"L'ensenyament de l'educació física ha de promoure i facilitar que cada alumne arribi a comprendre significativament el seu propi cos i les seves possibilitats (...), ajudant-lo a adquirir els coneixements, destreses, actituds i hàbits que el permetin millorar les condicions de vida i de salut (...)." (Àrea d'Educació Física. Primària i Secundària. Orientacions del DCB)*
- *"La societat actual és conscient de la necessitat d'incorporar a la cultura i a l'educació bàsica aquells coneixements, destreses i capacitats que, relacionats amb el cos i la seva activitat motriu, contribueixen al desenvolupament personal i a una millor qualitat de vida."* (Àrea d'Educació Física. Secundària. Introducció a l'àrea)
- *"(...) es tracta que els ciutadans, amb una actitud reflexiva i crítica, siguin responsables del seu propi cos i exigents amb sí mateixos i amb la societat per assolir cotes més grans en el nivell de qualitat de vida."* (Àrea d'Educació Física. Secundària. Introducció a l'àrea)

L'Educació Física és una de les matèries que incideix més sobre aquesta categoria. En els objectius i continguts de l'Educació Física observem propostes per aconseguir un desenvolupa-

ment personal i una millora en la qualitat de vida i de salut (cinc referències).

Transmissió i valoració de la cultura popular

Amb aquesta categoria observem com l'escola ha de recollir el patrimoni cultural i fer-lo valorar en els seus propis alumnes, participant i contribuint-ne a l'expansió.

La legislació educativa es fa ressò d'aquest missatge en incloure en els seus articles i principis educatius aquesta idea tal i com s'ofereix a continuació:

- *"(...) participar activament (...) En la vida cultural."* (Article 1 apartat 1 de la Llei Orgànica 8/1985, de 3 de juliol, reguladora del dret a l'educació)
- *"La relació amb l'entorn (...) econòmic i cultural."* (Principis de l'activitat educativa, article 2 apartat 3 j) de la LOGSE)
- *"Conèixer les creences, actituds i valors bàsics de la nostra tradició i patrimoni, (...) escollir aquelles (...)." (Objectius generals de l'etapa secundària)*

En aquesta categoria i en relació amb l'àrea d'Educació Física es recullen dues expressions referides a l'etapa de Secundària i als elements curriculars que es consignen:

- *"L'esport i l'activitat física van apareixent davant els alumnes no ja com un joc, sinó com un fenomen cultural (...)" (Àrea d'Educació Física. Etapa Secundària. Introducció als continguts d'àrea)*
- *"(...) algun petit projecte d'investigació, dut a terme pels mateixos alumnes, en torn als recursos de la zona, al valor que la societat dóna a les activitats esportives (...)" (Àrea d'Educació Física. Secundària. Seqüència dels objectius i continguts per cicles)*

En total, només cinc referències ja que són d'altres àrees curriculars com l'Educació Artística i la Llengua les que tenen una major presència en aquesta categoria.

Aquesta anàlisi de contingut respon a la necessitat de conèixer la importància que, des de l'educació formal, s'atorga al tema del temps lliure i oci en els nostres adolescents.

En analitzar el conjunt de totes les àrees curriculars (Ponce de León Elizondo A. (1996)), s'observa que l'Educació Física, des dels objectius, continguts i orientacions, ofereix matisos notables en el nostre tema objecte d'estudi, "el temps lliure i l'oci".



En efecte, l'àrea d'Educació Física està molt relacionada amb activitats de temps lliure com excursions, naturalesa, esport, jocs, manteniment,... etc.

De les 208 referències trobades en els documents analitzats de totes les àrees, 64 es corresponen amb l'àrea d'Educació Física.

Entre els continguts d'àrea recollits prevalen els actitudinals. Com ja hem comprovat, en la reforma educativa actual, són varies les referències que exigeixen aquesta educació del temps lliure. L'educació obligatòria es proposa afavorir que el nen realitzi els aprenentatges necessaris per viure i integrar-se a la societat de manera crítica i creativa, procurant que aquest procés d'ensenyament i aprenentatge resulti gratificant. D'aquesta manera es pretén aconseguir el desenvolupament integral de la persona (l'ensenyament obligatori es proposa aconseguir en l'alumne sensibilitat creativa per gaudir del seu temps lliure), raó per la qual caldrà pensar amb entusiasme que aquestes expectatives es compleixin.

Arribat aquest moment creiem que ningú no es qüestionarà la importància enorme dels valors i del seu desenvolupament en l'educació. L'afany cal posar-lo aquí. És per això que l'educació juga un paper determinant pel que fa a la creació dels valors. Diu Weber E. (1969:196) que qualsevol sistema educatiu en la seva faceta d'educació de temps lliure hauria d'estar centrat en la creació d'un nou món, un panorama essencial de valors.

Producte d'aquesta anàlisi realitzada, podem dir que les directrius educatives actuals tenen un marcat caràcter d'educació per al temps lliure, en part originat pels canvis i transformacions socials, polítiques i tecnològics.

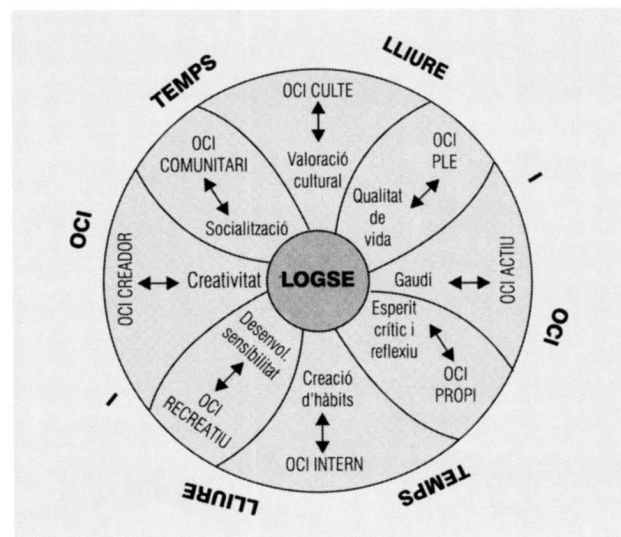
Les aportacions i innovacions que, des del nostre punt de vista, ofereix el nou sistema educatiu en matèria d'oci i temps lliure i que impliquen totes les àrees del currículum, especialment l'àrea d'Educació Física, es resumeixen en els punts següents:

Cal educar en:

- El foment d'hàbits de comportament democràtic que derivi en un dels principis fonamentals de l'educació física-esportiva, com és el saber relacionar-se, a través dels jocs i esports, de forma lúdica i en participació social, entenent la competició com a superació de les pròpies capacitats i com a una forma d'autoexigència individual i de grup i no des d'un concepte de rivalitat ni en temes d'èxit/fracàs, amb la finalitat d'arribar a aconseguir un *oci comunitari i comunicatiu*.
- El cultiu de la creativitat que transfereixi a determinades manifestacions artístiques, culturals, d'expressió,

de relació, etc. el nivell d'activitat motriu que condueixi a provocar un *oci creatiu i innovador*.

- El desenvolupament de la sensibilitat i estètica, mitjançant la percepció, interiorització, representació de situacions i sentiments basats en la utilització de recursos expressius i comunicatius, que desperti afecions i gustos com a aspectes importants en l'autorealització, gaudi i plaer personal, arribant a un *oci creatiu*.
- La creació i cultiu regular i constant d'hàbits com a font de plaer, afany de superació i desenvolupament personal, comptant amb el coneixement del nivell de desenvolupament físic i destresa motriu que generi en el subjecte un *oci intern*.
- El desenvolupament d'un esperit crític i reflexiu, davant del bombardeig consumista de la societat al qual no escapa tampoc l'activitat física-esportiva, que permeti ésser un mateix i no producte de la moda lúdica i l'alienació, per viure un *oci propi i personal*.
- Iniciatives escolars gratificants amb un component lúdic el qual, responen a interessos, necessitats i aptituds dels alumnes, permetin que siguin ampliades en el temps lliure gaudint d'un *oci actiu*.
- Plantejaments que cerquin, per al qui és educat, un estar a gust amb ell mateix, assolint el benestar personal i social com a qualitat de vida i com a aspectes d'un *oci ple i equilibrador*.
- La valoració del patrimoni natural, cultural, esportiu i artístic de la comunitat en què viuen, com a font d'enriquiment cultural que contribueixi a la conserva-



Gràfic 2. Aportacions del Sistema Educatiu a l'Educació del temps lliure.



ció i millora de les tradicions culturals i a descobrir i conèixer nous camps per tal de gaudir d'un *oci culte*.

En definitiva, cal potenciar, des de l'escola un oci ric que permeti la formació integral de la persona. Com a resum, il·lustrem en el gràfic núm. 2 les principals aportacions del nou sistema educatiu i de la LOGSE en matèria de temps lliure.

Bibliografia

- BARDIN, L. (1986). *Análisis de contenido*. Madrid: Akal universitaria.
- CUENCA, M. (1995). *Temas de Pedagogía del Ocio*. Bilbao: Universidad de Deusto.
- DUMAZEDIER, J. (1974). *Sociologie empirique du loisir*. París: Seuil.
- GARCÍA FERRANDO, M. (1993). *Tiempo libre y actividades deportivas*. Madrid: Instituto de la Juventud
- GARCÍA HOZ, V. (1984). *Educación personalizada*. Madrid: Rialp.
- GARCÍA HOZ, V. (1991). *Iniciativas sociales en educación informal*. Madrid: Rialp.
- LÓPEZ ANDRADA, B. i altres. (1982). *Tiempo libre y educación*. Madrid: Escuela Española.
- MARÍN IBÁÑEZ, R. (1993). *Los valores: un desafío permanente*. Madrid: Ediciones Pedagógicas.
- MONERA OLMOS, M.L. (1985). "Análisis del ocio y tiempo libre en la actualidad", a *Bordón*, núm. 256.
- NORBERT, E. (1992). *Deporte y ocio en el proceso de civilización*. Madrid: Fondo de Cultura Económica.
- PÉREZ RIOJA, J.A. (1992). *Educación para el ocio*. Madrid: MC Palabra.
- PUIG ROVIRA, J.M. i TRILLA, J. (1987). *La pedagogía del ocio*. Barcelona: Laertes.
- RUIZ OLABUENAGA, J.I. (1994). "Ocio y estilos de vida", a *Informe sociológico sobre la situación social en España*. Madrid: Informe Foessa.
- STOKOWSKI, P.A. (1994). *Leisure in society: a network structural perspective*. London: Mansell.
- TRILLA, J. (1989). "Educación formal, no formal e informal", a *Enciclopedia práctica de la pedagogía*. (4). Madrid.
- TRILLA, J. (1991). "Revisión de los conceptos de tiempo libre y ocio. El caso infantil", a *Infancia y Sociedad* núm. 8. Pp. 17-31.
- WEBER, E. (1969). *El problema del tiempo libre*. Madrid: Editora Nacional.